

Współczesne paradygmaty badawcze: lingwistyka dyskursu i mediolingwistyka. Projekty, monografie i syntezy

Contemporary research paradigms: linguistic discourse analysis and mediolingistics. Projects, monographs and syntheses

„Forum Lingwistyczne” od roku 2022 staje się półrocznikiem. Niniejszym oddajemy do rąk Czytelników pierwszy z tegorocznych numerów. Ogłosiliśmy, że tematyką tomu zostaną problemy dwu młodych stanów naukowego skupienia: lingwistyki mediów i lingwistyki dyskursu. Pierwsza z nich określana jest mianem subdyscypliny językoznawstwa (LOEWE, 2020; SKOWRONEK, 2020), druga – integrującym programem badawczym (CZACHUR, 2020). Współczesny językoznawczy rynek wydawniczy w istocie zagospodarowują autorzy, których wyniki badań organizują te ramy naukowej refleksji. Nie pojawiły się one obok istniejących metodologii stosowanych w lingwistyce, lecz zdecydowanie wyrosły z nich, czerpiąc inspiracje metodyczne z bogatego dorobku tychże. Jak pokazują w tym numerze artykuły Lili Duskajewej oraz recenzja Zofii Bilut-Homplewicz, obie dyscypliny mają usytuowane źródła inspiracji kilkadziesiąt lat wstecz. Duskajewa podkreśla, że to prakseologia ufundowała strukturę rosyjskiej modernistycznej mediolingwistyki. Do jej zadań należały typologizowanie środków działania językowego, normatywizm skutecznego działania poprzez język, ujawnianie procedur językowych stosowanych w tekście, wreszcie dokonywanie ocen działań językowych człowieka z punktu widzenia użytych w nich metod i środków. Waldemar Czachur zaś podkreśla, a za nim Bilut-Homplewicz, że źródłem myślenia o języku, który spełnia funkcje komunikacyjne, a zarazem społeczne, szukać można już w pracach Tadeusza Milewskiego i Leona Zawadowskiego.

Lingwistyka mediów to nade wszystko językoznawczo, w tym też semiotycznie, zorientowana nauka o komunikacji realizowanej za pośrednictwem mediów masowych, nowych mediów i platform internetowych. Podstawową jednostką tej komunikacji na poziomie realizacji są teksty dla tych mediów przeznaczone, przygotowane, opracowane, które na poziomie modelu tworzą z kolei medialny dyskurs. Praktyki komunikacyjne, często dzisiaj w mediach multimodalne, bo powstające w synergii słowa, obrazu i dźwięku, stanowią obiekt badań mediolingwistycznych. W połowie XX wieku obiektem zainteresowania lingwistów były systemy języków etnicznych, a później kolejno dla stylistyków stał się nim tekst, dla genologów – gatunek, a współcześnie dla dyskursologów – dyskurs. W miarę przyrostu wiedzy humanistycznej – o społeczeństwie, o człowieku, o jego działalności i zachowaniach indywidualnych oraz o zasadach funkcjonujących we wspólnocie – poszerzają się bowiem możliwości naukowych rozzezań, czyli obiekty ich badań. Przeniesienie mediów masowych do środowiska digitalnego oraz stworzenie pierwszych mediów opartych tylko na tym śro-

dowisku (media społecznościowe, czyli nowe nowe media, por. LEVINSON, 2010) to znaczące zmiany w technicyzacji i przyspieszenie technologiczne. Duża część mieszkańców globu – dziś już większa niż jedna piąta stanowiąca tzw. świat zglobalizowany – ma nie tylko dostęp do dyskursu medialnego, lecz także go tworzy, praktykuje. Ewolucja, czasami określana w tym wypadku rewolucją digitalną, stała się przyczynkiem do zmian kulturowych, jak to zwykle już w historii bywało. W obszarze nauk filologicznych wśród istotnych rozpoznań tych zmian należy wskazać na przykład przejście generacyjnych doświadczeń z grafosfery do wideosfery, rosnący egalitaryzm w relacjach społecznych dotąd albo jednokierunkowych, albo elitarnych, albo hierarchicznych. To przekłada się na niespotykane do tej pory w historii zwiększenie aktywności człowieka, w tym użytkownika języka, w sferze publicznej. Dokładnie więc ujmując, obiektem zainteresowania mediolingwisty jest dyskursowa postać zdarzeń zachodzących w mediach masowych, nowych mediach oraz na platformach społecznościowych, określana czasem krótko jako dyskurs medialny. Tak jak dla stylistyków tekst, dla genologów gatunek, tak dla mediolingwisty dyskurs medialny stanowią zarówno początek badań, jak i finał tychże. Przedmiot dociekań naukowych stwarzają dopiero pytania badawcze stawiane temu obiektowi mediolingwistyki. Do nich należą przykładowe: Jakie tematy interesują nadawców medialnych? Jak się je upublicznia? Jak często powracają i dlaczego? Kto staje się aktorem tych zdarzeń? W jaki sposób czyni się tematy atrakcyjnymi społecznie? Za pomocą jakich znaków zdarzenie komunikacyjne zachodzi w mediach? Co osiąga nadawca medialny? Jak wpływa na odbiorcę? Co podlega wartościowaniu i w jakim kierunku? Inne nasuwające się pytania zależą wyłącznie od dociekliwości badacza.

Jeśli badacz pracuje w przyjętym i wypracowanym na gruncie lingwistyki jako nauki porządku metodycznym albo wykorzystuje skutecznie zdobyte interdyscyplinarne lingwistyki, to takie działania określają go jako mediolingwistę. Tradycja i zbliżenia językoznawstwa z innymi naukami w czasie jego rozwoju pozwalają na używanie w mediolingwistyce różnorodnych metod badawczych, za których pomocą wypracowuje się współcześnie syntezę. Do metod tych należą: analiza ilościowa, analiza jakościowa, analiza treści (wypracowane w zakresie prasoznawstwa), medialny i dyskursywny obraz świata (z możliwościami skonfrontowania wyników z językowym obrazem świata – wypracowanym w sferze etnolingwistyki), profilowanie (wypracowane w obszarze semantyki kognitywnej), krytyczna analiza dyskursu (wypracowana w dyskursologii), analiza i synteza tekstologiczna (wypracowane w ramach lingwistyki tekstu), analiza i synteza genologiczna (wypracowane w zakresie genologii lingwistycznej), analiza multimodalna (z początkami w semiotyce), analiza dyskursu (wypracowana w pragmalingwistyce). Świadomość narzędzi, obiektu i przedmiotu badań (pytań badawczych) pozwala uzyskiwać z sukcesem wyniki w odniesieniu do dyskursu medialnego oraz wzbogacać dorobek językoznawczo zorientowanej nauki o komunikacji w mediach. Świadomość tradycji naukowej, z której można i należy czerpać, pozwala osiągać poznawcze efekty jako zaplanowane, a nie przypadkowe. Te ostatnie wynikają zwykle ze stosowania doraźnych metod na użytek analizy przypadku bez refleksji nad udziałem w dyskusji, która toczy się w dyscyplinie.

Wiele krajów w Europie, wiele ośrodków w Polsce i wielu lingwistów podejmuje się współcześnie tych zadań w odniesieniu do określonego tu obiektu zainteresowań mediolingwistyki (dyskurs medialny kreowany przez media masowe, nowe media i platformy społecznościowe), który rozmaicie oświetlają badawczo, odpowiadając na profilowane przez

siebie pytania mediolingwistyczne. Europejskimi ośrodkami badań mediolingwistycznych są Niemcy oraz Rosja. Te sygnały są obecne w recenzowanej w tym numerze monografii Marty Noińskiej dotyczącej przemówień do narodu: polskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Kraje te pozostają w roli prekursora, który skutecznie upowszechnił ten rodzaj oglądu badawczego przez wielu słowiańskich mediolingwistów. Od roku 2013 prowadzone są one w sposób nominalny w Polsce, ale także na Białorusi, Litwie, Ukrainie, Słowacji, w Serbii, Czechach, Bułgarii (DUSKAJEWA, red., 2020).

Cieszymy się, że Czytelnik otrzymał mały przegląd refleksji głównie mediolingwistycznych, w części dyskursologicznych dokonanych przez polonistów, germanistów, rusycystów oraz mediolingwistkę z Rosji. To może urozmaicić ogląd podejmowanych przez tych badaczy tematów i perspektyw widzenia filologicznego w odniesieniu albo do teorii (Duskajewa, Uchman, Bilut-Homplewicz, Pałuszyńska), albo do praktyki (Kacperska, Pokorska, Śleziak, Kita, Kiklewicz). Pewien istotny dla rozwoju subdyscypliny problem teoretyczny podnosi w numerze Teresa Uchman. Przekonuje ona, że niektóre wątki mediolingwistyczne można rozwijać na podstawie odnotowanego w historii kultury zwrotu obrazowego (*pictorial turn*) na wzór zwrotu językowego (*linguistic turn*) notowanego w połowie XX wieku. Skoro „zarówno język, jak i kolor charakteryzowane są w literaturze jako *fakt społeczny* lub *fakt kulturowy*”, to być może istnieje metodyczna możliwość włączenia koloru do klasy przedmiotu badań mediolingwistycznych.

Skutecznie zaś praktykują niektóre z narzędzi mediolingwistyki autorki dwu artykułów – Beata Kacperska oraz Michalina Pokorska. Przeprowadziły one analizy oraz dokonały syntez na materiale rozmów ze sportowcami w tradycyjnych i digitalnych stacjach radiowych oraz informacyjnych serwisów radiowych. Pozyskany materiał medialny autorki uznają za istotny dla dyskursu medialnego z różnych powodów. Kacperska pisze tak: „Językowe zachowania grzecznościowe są bowiem istotnym składnikiem *partnerstwa komunikacyjnego*, czyli relacji opierającej się na współpracy między interlokutorami”. Pokorska zaś omawia mechanizmy semantyczno-pragmatyczne w przekazach radiowych, „których funkcję stanowi zbudowanie relacji z odbiorcą: uzyskanie i podtrzymanie z nim kontaktu, a w efekcie wzbudzenie w odbiorcy przywiązania emocjonalnego”. Uznaje, że działania te świadczą o fatyczności i sprawczości współczesnych mediów, tym samym dowodzi ciągłości celów nadawcy medialnego.

Z kolei porządek lingwistyki dyskursu prezentuje Marta Śleziak na materiale haseł manifestujących kobiet. Ustala poprzez szczegółowe analizy tekstologiczne, że „wiek XXI odkrył funkcję sloganu jako gatunku dającego głos kobietom, stał się bowiem wyrazicielem ich dążeń, postulatów oraz sprzeciwu wobec rządzących i zmian w prawie. Analizowany materiał ujawnia zmienną intensywność występowania kobiet w dyskursie politycznym i publicznym”. W osobnym miejscu (Polemiki) zamieściliśmy też omówienie możliwości zastosowania metod mediolingwistyki w odniesieniu do dyskursu filmowego, których użył Bogusław Skowronek, a zaprezentowała Małgorzata Kita.

Ekskluzywnym głosem w numerze są refleksje Moniki Grzelki, Patrycji Montusiewicz oraz Edyty Pałuszyńskiej. Określiłyśmy go jako wyjątkowy, ponieważ artykuły te dotyczą wrażliwych społecznie zdarzeń ostatnich miesięcy. Pierwszy dotyczy relacji pragmatycznych stwarzanych przez nauczanie akademickie z użyciem środków komunikacji na odległość, drugi – tłumaczenia w trzech językach *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, a trzeci –

sytuacji komunikacyjnych w przestrzeni publicznej z użyciem wartości partnerstwa traktowanego jako cenna i pożądana zaleta tegoż.

Żywimy nadzieję, że Czytelnik zainteresowany dalszym rozwojem lingwistyki mediów zdefiniowanej uprzednio przez obiekt, przedmiot oraz metody postępowania zostanie usatysfakcjonowany wiadomością, że rok 2022 to finalizacja projektu wydawniczego czołowych polskich mediolingwistów z pięciu ośrodków uniwersyteckich pod roboczym tytułem „Encyklopedia mediolingwistyki”. Zamierzeniem autorów jest zaprezentowanie w formie narracyjnej stanu badań mediolingwistycznych w Czechach, Niemczech, Rosji, na Białorusi i Słowacji. Część leksykograficzna zostanie zaprezentowana według porządku pól: ODBIOR-CA, NADAWCA, ZNAK, TEKST, GATUNEK, DYSKURS, MEDIA, METODY, które zostaną wypełnione artykułami hasłowymi z wykorzystaniem polskich monografii lingwistycznych poświęconych mediom, powstałym po roku 2000. Niech ten numer „Forum Lingwistycznego” będzie rodzajem anonsu dla wspomnianego projektu wydawniczego.

Aleksandra Kalisz, Iwona Loewe, Ewelina Tyc

Literatura

- CZACHUR W., 2020: *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*. Wrocław: Wydawnictwo Atut.
- DUSKEVA L, red., 2020: *Mediolingwistyka w krajach słowiańskich*. Moskwa: Wydawnictwo Flinta.
- LEVINSON P., 2010: *Nowe nowe media*. Kraków: WAM.
- LOEWE I., 2020: *Sport, medium, dyskurs telewizyjny. Mediolingwistyczne rozważania o wpływie*. „Zeszyty Prasoznawcze” nr 2, s. 31–46.
- SKOWRONEK B., 2020: *Język w filmie. Ujęcie mediolingwistyczne*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.